

መ ግ ቢ ያ

ስለ ኢትዮጵያ ሊኖር የሚችለው ዕውቀት የተወሰነ እና ያልተሟላ ነው። አለመታደል ሆኖ ኢትዮጵያ ከጥንታዊነቷና ካላት የታሪክ ሀብት ይልቅ የምትታወቀው በረሃብና በጦርነት ነው። ከዚህ ውጪ ማሰብ ካልቻልን ስለአገሪቷ ረጅም ታሪክ ማወቅ ይላነናል።

ኢትዮጵያ ከረሃብ እና ከጦርነት በላይ ብዙ አዎንታዊ ገጽታዎች አሏት። ኢትዮጵያ አስደናቂና አኩሪ ታሪክ ያላት፤ በጥቁር አፍሪካ እና በጥንታዊው የቅርብ ምሥራቅ ህዝቦች መካከል የምትገኝ፤ በነበራት የረጅም ጊዜ ስትራቴጂካዊ የጂኦግራፊ /የመሬት/ አቀማመጥ ምክንያት የውስጠስጠ ታሪክ ባለቤት፤ በዚህም የተነሳ በሰብ-ሰሃራ አፍሪካ እና በግብጽ መካከል የንግድ መተላለፊያ መንገድ፤ በሜዴትራንያን አገሮች እና በሩቅ ምሥራቅ አገሮች መካከልም የባህር ንግድ መተላለፊያ መስመር ለመሆን በቅታለች።

የኢጠአማንያን /የባዕድ አምልኮ ተከታይ/ እና የክርስትና ኃይማኖት አገር፤ የታላላቅ ባድቃንና ነገስታት አገር ኢትዮጵያ የነጋዴዎችን፣ የተጓገሮችን፣ የታሪክ ተመራማሪዎችን እና የአርኪዮሎጂስቶችን ቀልብ ስባለች። እነዚህም በየዘመኑ አስደናቂ የሆነውን የአገሪቷን ምስጢር ሲገልፁ፣ የሩቁን እና የቅርብ ታሪኳን በማጥናት በሰው ልጅ አመጣጥ ታሪክ ያላትን ሚና ለመገንዘብ ጥረት አድርገዋል።

ስለጥንታዊቷ ኢትዮጵያ ስንጠቅስ ሌሎች በአፍሪካ ቀንድ የሚገኙትን አገሮች ኤርትራን፣ ሶማሊያን መጨመር ይኖርብናል። ምክንያቱም በጥንት ጊዜ እነዚህን አገሮች የሚለያይ የፖለቲካ ድንበር አልነበረምና ነው። ይህን የአፍሪካ ክፍል የሚጠቅሰው የመጀመሪያ ታሪካዊ መረጃ ወደ ጥንታዊ ግብጽ ድረስ የሚያጣቅስ ነው። የንግድ ግንኙነትን በሚመለከት ክክርስቶስ ልደት በፊት IV (2613 - 2494) እና V (2494 - 2343) ስርወጠመንግሥት ከፑንት ምድር በህኛው ስርወ-መንግሥት ንጉስ ሳሁራ የእግዚአብሔር ምድር እየተባለ ከሚጠራው ጋር እንደነበር የሚያሳዩ መረጃዎች ይገኛሉ። የፑንት አገር ሲባል የነበረው በአሁኑ ጊዜ በነጭ፣ በጥቁር አባይ እና በቀይ ባህር መካከል የሚገኘው አካባቢ እንደሚያመለክት ይታመናል። ከግብጫዎች ዘገባዎች ለመረዳት እንደሚቻለው ግብፆች ሙጫ፣ ጣውላ፣ ዕጣን፣ ከርቤ፣ ወርቅ፣ ብርቅዬ እንስሳት እና ባሪያዎችን ከምሥራቅ አፍሪካ ያስገቡ እንደነበረ ነው።

በግብፅ ታሪክ ስለእነዚህ የንግድ ግንኙነቶችና ጉዞዎች የሚገልፁ ዘገባዎች ይገኛሉ። በተለይ ደግሞ ክክርስቶስ ልደት በፊት በ1495 ንግሥት ሃትሼንሱት ከፑንት

አገር እንዲገባ ስላዘዘችው ትቤ በሚገኘው ዴር ኤል ባህር የመቃብሯ ግርግዳ ላይ በዝርዝር የተቀመጠው ዋንኛው ነው።

ግብጾች እንዴት ፑንት አገር እንደገቡ፣ ማረፊያቸውንም በባህር ዳርቻው እንዳደረጉ፣ የፑንት አገር ንጉስ ኘረሁ፣ ግዙፍ ባለቤቱና ሶስት ልጆቻቸው ስላደረጉላቸው መልካም አቀባበል ይነግረናል። ግብጾችም ዕንቁ፣ መጥረቢያ፣ ሻምላ እና አምባሮችን ይዘው በመሄድ በለውጡ ወርቅ፣ መልካም መዓዛ ያለው እንጨት /ጭሳጭስ/፣ ቅመማ ቅመም፣ ዕጣን፣ የነብር ቆዳ፣ ጦጣዎችን እና ባሪያዎችን ይዘው ይመለሱ እንደነበር ከዘገባዎች ማወቅ እንችላለን።

በፑንት አገር በሚገኘው የከበረ ዕቃ ሀብት ምክንያት የግብፅ ነጋዴዎች ምልልሳቸውን ሳያቋርጡ እስከ ራምሴስ IV ድረስ ቀጥለዋል። ከፈርኦን /ራምሴስ/ በኋላ ስለፑንት የተጻፈ መረጃ የለም። በትክክል ምን እንደተከሰተም አናውቅም።

የኢትዮጵያ ታሪክ እና ቋንቋ ምሁር ካርሎ ኮንቲ ሮሲኒ እንደጻፈው የመጨረሻዎቹ የግብጻውያን ጉዞዎች ምፅዋን፣ አዱሊስን እና ትግራይን እንዳዳረሱ ይጠቅሳል። ስለዚህ የፑንት አገር ሰሜን ኢትዮጵያንም ያጠቃልላል ማለት ነው።

ሌሎች የታሪክ ምንጮች የመዘገቡት ወደ አፍሪካ ቀንድ የተደረጉ ጉዞዎች የተጠቀሱት ከክርስቶስ ልደት በፊት በአራተኛው ክፍለ ዘመን ፐርሻውያን ግብፅን በተቆጣጠሩበት ወቅት እና ከክርስቶስ ልደት በፊት በሶስተኛው ክፍለ ዘመን ኘ ቶሌማይክ ጊዜ ነው። በኘቶሌሚ 3ኛ Ptolemy III Evergetes /ከክርስቶስ ልደት በፊት 247ጠ222/ የተጻፈ የታሪክ አሻራ በአዱሊስ ተገኝቷል። ዋናው ማስረጃ ቢጠፋም በስድስተኛው ክፍለ ዘመን የነበረው ጆአግራፈር ኮሶሞስ ኢንዲኮኘለስቲስ የጽሁፉን ቅጂ አስቀርቶልናል። የኮሶሞስ ቅጂ ስለዚህ ታላቅ ንጉስ እና ንጉሱም የንግድ ጣቢያ በአዱሊስ ወደብ የመሠረተው የከበሩ ዕቃዎችን ከሰሜን ኢትዮጵያ ለማግኘት እንዲያስችለው እንደነበር ያስነብበናል። ይህ ጽሁፍ በትክክል የኘቶሌሚ 3ኛ ከሆነ የሰሜን ኢትዮጵያ የንግድ ጠቀሜታ ከአክሱም ሁለት ክፍለ ዘመን ቀድሞ እንደነበር ጥሩ መረጃ ይኖረናል ማለት ነው።

ሌላው የሰሜን ኢትዮጵያ እና የአክሱም መንግሥት ታሪካዊ ጠቃሚ መረጃ "The Periplus of the Eritrean Sea" የተባለው የንግድ ማኑዋል ነው። ይህ ሰነድ በአንደኛው ክፍለ ዘመን ሁለተኛው አጋማሽ ላይ በአንድ የግብጽ-ግሪካዊ የባህር ካኘቴን የተጻፈና በቀይ ባህር የሚገኙ የንግድ ወደቦችን የሚያሳይ ሰነድ ነው። በዚህ ሰነድ በቀይ ባህር ከሚገኙ ዋና ወደቦች መካከል የአክሱም መንግሥት ወደብ የነበረችው አዱሊስ ተጠቅሳለች። ፀሐፊው ስለአክሱምና አክሱማዊያን ስለሚላቸው የከተማዋ ነዋሪዎች የጠቀሰ ሲሆን፣ ከሆንድ፣ ከሊሎን እና ከሜዴትራኒያን አገሮች ስለሚያስገቧቸው የዕቃዎች ዝርዝር ይገልጻል። በቀጣዮቹ ዘመናት በተለይ ደግሞ የአክሱም መንግሥት በአፄ ኢዛና ዘመነ መንግሥት በ350 ዓ.ም. የክርስትና ዕምነትን ከተቀበለ በኋላ ስለ

አክሱም የተሻሉ መረጃዎችን እናገኛለን። የታሪክ መዛግብት የአክሱም መንግሥትን እንደዋናው የምሥራቅ ዓለም ክርስቲያን አገር አድርገው ይገልፁታል። ኮሰምስ በ523 ዓ.ም. በዓፈው ክርስቲያን ቶፖግራፊ እንዳተተው፤

[...] በኢትዮጵያ አክሱም እንዲሁም በአረቢያና ፍልስጤም ፎኒሲያ እና መላ ሲሪያ ከአንጻሪያ እስከ መሶኛታሚያ ድረስ ... በሁሉም ቦታዎች ወንጌል የሚሰበክባቸው የክርስቲያኖች ቤተ መቅደሶች፣ ጳጳሳት፣ ሰማዕታት፣ መክላት እና ባህታዊያን ይገኛሉ [...] ይለናል።

እነዚህ በጥንታዊ መዛግብት የተጠቀሱት እምነቶችና የኢኮኖሚ ጥንካሬዎች በሙሉ በአክሱም፣ የሃ እና መጠራ ቆመው በሚገኙ የህንፃ ፍርስራሾች ይታያሉ። የህንፃዎቹ ፍርስራሾች የአንድ የተለያ ባህልና ወግ የነበረው ህዝብ ምልክቶች፣ የጥንት ገናናነቱ ምስክሮች ሲሆኑ፣ በአሁኑ ወቅትም በዘመናዊው የኢትዮጵያ ባህል ውስጥ የሚገኙ ናቸው።

የዚች አገር ታሪክ በእርግጥ ጥንታዊና ውስብስብ ነው። ኢትዮጵያ ስለሰው ልጅ አመጣጥ መረጃዎችን በማበርከት ረገድ በጣም ታዋቂ ነች። እስከ ዛሬ ድረስ እንደሚታወቀው ከዛሬ 6 እና 4 ሚሊዮን ዓመታት መካከል የመጀመሪያዎቹ "hominids" ታዩ። የዚህን የመጀመሪያ የሰው ልጅ "hominids" አመጣጥ የሚመሰክሩ ቅሪተ አካላት የተገኙት በምሥራቅና በደቡብ የአፍሪካ ክፍል ነው። 3.4 ሚሊዮን ዕድሜ ያለው የ "Australopithecus" ቅሪተ አካል የተገኘው በምሥራቅ ኢትዮጵያ በአፋር ክልል ሲሆን፣ በዚህም ምክንያት "Australopithecus Afarensis" ተብሎ ተሰይሟል።

ተመራማሪዎች 2.5 ሚሊዮን ዕድሜ ያለውና በምሥራቅ አፍሪካ የተገኘውን የተለየ ዝርያ በ "Australopithecus Aethiopicus" ሥር እንዲታወቅ አድርገውታል። በቅርብ ጊዜም ተጨማሪ የHomo Abilis፣ Herectus እና Sapiens ቅሪተ አካላትም በተለያዩ የአገሪቱ ክፍሎች ተገኝተዋል።

በኢትዮጵያ በርካታ የቅድመ ታሪክ ቅሪተ አካላት ቦታዎች ይገኛሉ። ዋና ዋናዎቹም በአፋር የሚገኘው ሀዳር፣ የአሞ ሸለቆ፣ ከአዲስ አበባ በ50 ኪሎሜትር ርቀት ላይ የሚገኘው የመልካ ቆንጥሬ፣ መካከለኛው የአዋሽ ወንዝ፣ የጣና እና የዝዋይ ኃይቆች እና የድሬዳዋ አካባቢዎች ናቸው። በእነዚህ ቦታዎች ለሰው ልጅ አስፈላጊ የሆኑ ጥንታዊ የእጅ መሣሪያዎች ማምረቻ ተቋማት እና ስለእነዚህ የቅድመ ታሪክ ሰዎች አኗኗር የሚያሳዩ የተለያዩ መረጃዎች ይገኛሉ። እነዚህ ሰዎች አዳኞች፣ አትክልትና ፍራፍሬ ለቃሚዎች፣ ተፈጥሮ የሰጠቻቸውን እየተመገቡ የመገልገያ መሣሪያዎቻቸውን በማሻሻል በ"Achevlian" ዘመን መጨረሻ በመካከለኛው የድንጋይ ዘመን የሥነ ጥበብ፣ ራስን የማስጌጥ፣ የቀብር ሥርዓት ባህል ለማዳበር ችለዋል። ምናልባትም በአየር ፀባይ መለዋወጥ ምክንያት ከዛሬ 20000 እና 10000 ዓመታት መካከል በፊት በቋሚነት በአንድ አካባቢ መስፈር ጀመሩ። በዓመት ውስጥ ብዙውን

ጊዜ በኃይቆችና በወንዝ ዳርቻዎች በመቆየት አትክልቶችን እና ሰብሎችን በመልቀም እና ዓሳ በማስገር ይተዳደሩ ነበር።

ኢትዮጵያ በእርሻ እና በግብርና ሥራ አጀማመር በአፍሪካ ጉልህ ሚና ለመጫወት ለአርኬሎጂስቶች በአገሪቱ በበርካታ ቦታዎች እርሻ ከረዥም ጊዜ በፊት ይካሄድ እንደነበር ማረጋገጫ አግኝተዋል። ተመራማሪዎቹ በጥናታቸው ውጤት እንዲረጋገጡት ከክርስቶስ ልደት በፊት በ4ኛው እና በ3ኛው ክፍለ ዘመን ሁለት ዓይነት የተለመዱ የግብርና ምርቶች እንደነበሩ ነው። ይህም በሰሜን ኢትዮጵያ የሰብል ምርት፣ በደቡብ ደግሞ የእንሰት ተክል ይመረት እንደነበር ነው። ልዩነቱ አካባቢዎቹ የተለያዩ የመሬት አቀማመጥና የአየር ፀባይ የነበራቸው በመሆኑ የተፈጠረ እንደሆነ ይገመታል። እንደአጋጣሚ ሆኖ ይህ ጊዜ በደንብ ባይታወቅም አርኬሎጂስቶች በየጊዜው በሚያገኙባቸው አዳዲስ መረጃዎች የኢትዮጵያ ቅድመ ታሪክ ግልጽ እየሆነ መጥቷል። ከሁሉም በላይ ከክርስቶስ ልደት በፊት በአንደኛው ክፍለ ዘመን የኢትዮጵያ ታሪክ የበለጠ ታውቋል። በዚህ ጊዜ የሰሜኑ የአገሪቷ ክፍል የሚታወቀው የራሳቸው ንጉሶች የነበሯቸው እና በግብርና የሚተዳደሩ ትናንሽ ጉሳዎች የሰፈሩበት እንደነበር ነው። እነዚህ አካባቢዎች ከዳማት መንግሥት ጋር ግንኙነት እንደነበራቸው ይገመታል። በዚህ ወቅት ከቀይ ባህር ማዶ ከነበሩት ሌሎች አገሮች ጋር የንግድ ግንኙነት እየተስፋፋ እንደነበርና ቀስ በቀስም ከደቡብ አረቢያ የሴም ቋንቋ ተናጋሪዎች እየፈለሱ መጥተዋል።

ከክርስቶስ ልደት በፊት በአንደኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ የሰሜን ኢትዮጵያ የቅድመ አክሱም ባህል እና የሥነ ህንፃ ጥበብ ከደቡብ አረቢያ ጋር ተቀራራቢ በመሆን ይታወቃል። ከክርስቶስ ልደት በኋላ በአንደኛው እና በስምንተኛው ክፍለ ዘመን መካከል የአክሱም መንግሥት እየተጠናከረ የመጣ ሲሆን፣ በአጭር ጊዜ ውስጥም ከሜዶተራንያን እስከ ሩቅ ምሥራቅ ባለው ክልል የንግድ ማዕከል በመሆን ጠንካራ የክርስቲያን መንግሥት ሆኗል።

ይህ የብዙ ዘመናት የኢትዮጵያ ታሪክ ሂደት፣ በXII ክፍለ ዘመን ከሰለሞናዊ ወደ ዛጉዌ ሥርወ መንግሥት ሽግግር፣ /XIII/ በ13ኛው ክፍለ ዘመን ደግሞ የሰለሞናዊ ሥርወ መንግሥት እንደገና መቋቋም በ15ተኛው /XV/ ክፍለ ዘመን የፖርቱጋሎች መምጣት፣ በ16ተኛው /XVI/ ክፍለ ዘመን አጋማሽ ከአህመድ ግራኝ ጋር የተደረገ ጦርነት እንዲሁም ከኦሮሞዎች ጋር የተደረገው ጦርነት የዛሬዋን ኢትዮጵያ ፈጥሯል። የጂሃድ ጦርነት ሳይታወጅ እና ደም ሳይፈስ ኢትዮጵያ የክርስትና /የኦርቶዶክስ/፣ የእስልምና እምነቶችና የባዕድ አምልኮ ተከታዮች ጉን ለጉን በሰላም የሚኖሩባት አገር ነች። የረዥም ጊዜ ታሪካዊ የተለያዩ ቋንቋዎች እና ባህሎች ያላቸውን ህዝቦቿን ለበርካታ ዘመናት ጉን ለጉን በጋራ እንዲኖሩ አስተምሯቸው አልፏል።

ከላይ ከተጠቀሰው የአገሪቷ አጭር ታሪክ ለመገንዘብ እንደምንችለው ሁሉም ጽሁፎችና መረጃዎች የሰሜኑን ክፍል የሚመለከቱ ናቸው። ደቡብን በሚመለከት ስለቅድመ ታሪክ ካልሆነ በስተቀር ያለው የታሪክ መረጃ ውሱን ነው። እስከ አሁን ድረስ በአክሱም መንግሥትና በደቡብ መካከል ስለነበረው ግንኙነት የሚታወቅ እና የተመዘገበ የታሪክ መረጃ የለም። የ13ኛው ክፍለ ዘመን ክብረ ነገስትና የነገስታት ዜና መዋዕል ብቻ ነው ወደ ደቡብ ስለተደረገው መስፋፋት አንዳንድ መረጃዎች ያሉ። የአገሪቱ የደቡብ ክፍል በጊዜ ሂደት የኩሽ እና የሴም ዝርያዎች ከሌሎች ህዝቦች ጋር ተቀላቅለው የሚገኙበት ነው። በዚህ ክልል በርካታ ጎሳዎች የሚኖሩ ሲሆን፤ እያንዳንዳቸው ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ በቃል የሚነገር ታሪክ አላቸው። በጽሁፍ የሰፈረ መረጃ ለማግኘት አስቸጋሪ በመሆኑ በቃል የሚነገሩ ታሪኮች አሳሳች ሊሆኑ ይችላሉ። በቃል እንደሚነገረው እያንዳንዱ ቤተሰብ /ጎሳ/ ከሃይ ትውልድ በላይ ወደኋላ ስም መጥራት ይችላል። አንድ ትውልድ 25 ዓመት ነው ብለን ብንወስድ፤ የእያንዳንዱ ቤተሰብ/ጎሳ ታሪክ እስከ 15ኛው ክፍለ ዘመን ወደኋላ ይሄዳል። ይሁን እንጂ ስሞቹና በወቅቱ ተፈጽመዋል የሚባሉት ክስተቶች የማይገጣጠሙና የተምታቱ ሆነው እናገኛቸዋለን።

የዚህ መጽሐፍ ዓላማ የሚከተለው ነው። በወላይታ ባደረግነው ጉዞ የሰበሰብናቸውን መረጃዎች በግልጽ ለማሳወቅ እና የዚህን አካባቢ ጥንታዊ ታሪክ ጥናት በአግባቡ ለመጀመር ነው።

በወላይታ በቃል በሚነገር ታሪክ መሠረት ከ1643 ዓ.ም. ጀምሮ 11 ነገስታት በተከታታይ እንደነገሱ እናውቃለን። የመጨረሻው ንጉስ ጦና ሲሆን የወላይታ ስርወ መንግሥትም በ1902 ዓ.ም. አብቅቷል። እነዚህ ነገሥታት ለዚህ አካባቢ ነፃነት ተዋግተዋል። ግን ጠላታቸው ማን ነበር? ምኒሊክ 2ኛ? የውጭ ጠላት? በእርግጠኝነት የምናውቀው ነገር የለም። ሁሉም ነገር ግልጽ ባለመሆኑም ይህን ጥናት ማድረግ አስፈላጊ። ስለወላይታ ስርወ መንግሥት ለማወቅ የአርኪኦሎጂካል፣ አንትሮፖሎጂካል፣ እንዲሁም ከመስክ የተሰበሰቡ መረጃዎችን እና ከአካባቢው ተወላጆች የሚነገሩትን በመያዝና በማሰባሰብ ብዙ ዓመታት ወደኋላ በመሄድ ማጥናት ያስፈልጋል። ለምሳሌ ስርወ መንግሥቱ ከአካባቢው ህዝብ የወጣ መሆኑን ወይም ደግሞ የመጀመሪያው ንጉስ «አዲያ» /ከአፋር/ የመጣ እና አካባቢውን ለራሱ ህዝቦች መርጦት እንደሆነ ለማወቅ ይረዳናል።

ዋናው ዓላማችን ከላይ የገለጽናቸውን የጥናት ዘርፎች መሠረት በማድረግ የአካባቢውን ታሪክ እና የቆየ ባህል፣ የህዝቡ ጥንታዊ አኗኗር ጠብቆ የመሄድ፣ ጥንታዊ መሣሪያዎችን በመጠቀም የሚያከናውናቸው ጥንታዊ ሥሪዎች እና ልማዳዊ ሥርዓቶች

በመረጃ አጠናቅቅ ለታሪክ ለማቆየት ነው። ይህ ጥንታዊ ባህል ያለውና እንደሰው ልጅ ቅርስ መወሰድ ያለበት አካባቢ ታሪኩ ከመጥፋቱ በፊት መጠበቅና በመረጃ መያዝ ያለበት ነው።

ትርጉም: ፎርቱና ዲባኮ

ተቀዳሚ ሁለተኛ ፀሐፊ

በሮም የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፑብሊክ ኤምባሲ

Questa traduzione dell'articolo "Introduzione storica" di Debora Moretti è stata cortesemente effettuata dalla D.ssa Fortuna Dibaco, Senior Second Secretary dell'Ambasciata d'Etiopia in Italia, Via Vesalio, 16-18 – Roma.

A Lei e a tutto il personale dell'Ambasciata va il nostro particolare ringraziamento.